

УДК 81'25.141.311

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ "КОХАННЯ" У ПЕРЕКЛАДІ НОВЕЛИ С. ЦВАЙґА "ЛІСТ НЕЗНАЙОМОЇ" УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Возненко Н. В., Розова А. Ю.

Стаття присвячена мовним засобам вираження концепту "кохання" в новелі С. Цвайґа "Лист незнайомої" та особливостям відтворення цього концепту в перекладі українською мовою.

Ключові слова: концепт "кохання", новела, мовні засоби, переклад.

Статья посвящена языковым средствам выражения концепта "любовь" в новелле С. Цвайга "Письмо незнакомки" и особенностям воспроизведения этого концепта в переводе на украинский язык.

Ключевые слова: концепт "любовь", новелла, языковые средства, перевод.

The article is dedicated to language means of expressing the concept "love" in the novel by S. Zweig "Letter from an Unknown Woman" and reproduction features of this concept in translation into Ukrainian.

Key words: concept "love", novel, language means, translation.

На сьогодні існує багато визначень поняття "концепт", але досі не існує жодного однозначного тлумачення. Багато вчених, серед яких С. О. Аскольдов, З. Д. Попов, А. Вежбицькая, Р. Лангакер, Ю. С. Степанов, Р. М. Фрумкіна, Й. А. Стернін, В. А. Маслова, М. Дж. Тагаєв, З. К. Дербішева та ін., розглядають це поняття в межах когнітивної лінгвістики. Наприклад, О. С. Кубрякова вважає що, концепти – це одиниці свідомості та інформаційної структури, що відбиває людський досвід. Вона називає концептом також "оперативну одиницю пам'яті, всієї картини світу, квант знання" [2, с. 90]. Лінгвіст В. В. Колесов проголошує, що концепт – це чистий сенс, що не знайшов мовної форми [3, с. 53]. Н. Ф. Алефіренко вважає концепт когнітивною (розумовою) категорією, квантом знання, складним, жорстко не структурованим смисловим утворенням описово-образного і ціннісно-орієнтованого характеру [1, с. 17]. Російський філолог Д. С. Лихачов стверджує, що концепт – це результат зіткнення словникового значення з особистим і народним досвідом [4, с. 133]. Слід зазначити, що концепт виникає не лише із значення слова, він також змішується з особистим досвідом і уявленням людини.

Але в останні часи поняття "концепт" належить до кола актуальних питань не лише когнітивної лінгвістики, а й перекладознавства.

Метою проведеного дослідження було визначення мовних засобів вираження концепту "кохання" в новелі С. Цвайґа "Лист незнайомої" та з'ясування особливостей відтворення цього концепту в перекладі українською мовою. Матеріалом дослідження, поряд з текстом оригіналу, слугував переклад українською мовою, виконаний В. Бобинським. В якості об'єкта дослідження в статті виступає концепт "кохання".

Австрійський письменник Стефан Цвайґ (1881-1942 рр.) був дійсним майстром слова. Він наповнював свої твори різними концептами, які створюють дійсну картину і допомагають читачеві уявити її, майже опинитися в ній, і відчувати все те, що переживають герої його новел. Так, читаючи новелу "Страх", де автор використовує концепт "страх", чітко уявляєш собі настрій твору, переживання головної героїні, відчуваєш той жах, який супроводжує жінку протягом усієї новели. В новелі "Пекуча таємниця" автор приділяє основну увагу концепту "гнів", який створює і підтримує високу емоційну напругу протягом усього твору.

У тексті новели С. Цвайґа "Лист незнайомої" зустрічаються різні концепти: відчай, страх, кохання. Усі вони є невід'ємними частинами змісту, становлять образну основу твору і виражають певні почуття та емоції дійових осіб. Автор також зосереджує увагу на складових цих почуттів, які доповнюють картину, роблять її більш чіткою. С. Цвайґ втілює названі концепти за допомогою мовних засобів вираження

та створення асоціацій. Наприклад, стан відчаю персонажу супроводжується такими образними ознаками, як сльози, заплакані очі, жахлива година, смерть тощо.

Розглянемо більш детально концепт "кохання", який є одним з основних у новелі "Лист незнайомки", і проаналізуємо особливості його відтворення в українському перекладі. Одразу наголосимо, що цей концепт є дуже важливим як для німецької культури, так і для української. Дуже мало існує творів, де не зустрічається цей концепт. При цьому, любов буває різною: між чоловіком і жінкою, між матір'ю та дитиною, буває любов до батьківщини чи до тварин. Це почуття супроводжує нас з самого початку життя і до його кінця. Натомість, про кохання говорять, переважно або й виключно, коли йдеться про відповідні відносини між закоханими один в одного людьми. І в цьому випадку українські іменники "любов" і "кохання" виступають синонімами.

У тексті оригіналу автор реалізує концепт "кохання" за допомогою німецького іменника "*die Liebe*", а також похідних від нього слів (дієслово *lieben*, прикметник *liebevoll*, іменник *Geliebter* тощо). Окрім цих лексем, текст новели насичений образними ознаками, що характеризують кохання.

За сюжетом, якась незнайома жінка у своєму листі освідчується письменнику в коханні. Вона відверто розповідає про свої почуття. Крізь весь текст зустрічаються слова кохання:

Приклад 1. *Ich sollte mich ihrer schämen, aber ich schäme mich nicht, denn nie war meine Liebe zu Dir reiner und leidenschaftlicher als in diesen kindlichen Exzessen* [6, с. 23]. – Я повинна б соромитись, але не соромлюсь, бо ніколи кохання моє до тебе не було чистіше й палкіше, як у часи отого дитячого захвату [5, с. 313].

Приклад 2. *Nie habe ich jene Nächte bereut, nie meine Liebe zu Dir gescholten, immer habe ich Dich geliebt, immer die Stunde gesegnet, da Du mir begegnet bist* [6, с. 47]. – Ніколи я не жалкувала, що були ті ночі, ніколи не проклинала свого кохання до тебе; я завжди кохала тебе, завжди благословляла ту мить, коли ми зустрілися [5, с. 329].

Німецьке слово *Liebe* має український еквівалент і, як видно з наведених прикладів, в усіх випадках було перекладено українським відповідником кохання, що можна побачити з вище наведених прикладів. Те саме стосується й похідного дієслова *lieben* та його відповідника кохати.

Ще одним мовним засобом вираження концепту "кохання" в тексті оригіналу є субстантивований дієприкметник *Geliebter*, яким незнайомка називає чоловіка:

Приклад 3. *Es war unser Kind, Geliebter, das Kind meiner wissenden Liebe* [6, с. 42]. – Це була наша дитина, мій любий, дитина мого глибокого кохання [5, с. 326].

Приклад 4. *Verstehst Du nun schon, Geliebter, was für ein Wunder, was für eine verlockende Rätselhaftigkeit Du für mich, das Kind, sein mußt!* [6, с. 17] – Тепер ти розумієш, коханий, яким дивом, якою привабливою загадкою став ти для мене, ще майже дитини! [5, с. 309].

Як бачимо, німецька лексема *Geliebter* була перекладена синонімічними відповідниками *любий* та *коханий*, що є цілком припустимим варіантом у контексті новели.

Необхідно зазначити, що не лише лексема кохання та ті, що походять від неї, вказують на любов жінки. Стефан Цвайґ показує це почуття й іншим чином, за допомогою інших слів та виразів. Але будь-якому читачу відразу зрозуміло, що мова йде про кохання.

Приклад 5. *Ich erzähle Dir all das, Du Geliebter, all diese kleinen, fast lächerlichen Dinge, damit Du verstehst, wie Du von Anfang an schon eine solche Macht gewinnen konntest über das scheue, verschüchterte Kind, das ich war* [6, с. 15]. – Я розповідаю тобі все, коханий, усі ці дрібні, майже смішні речі, щоб ти зрозумів, яким чином ти від самого початку зміг здобути таку владу наді мною, боязкою, затурканою дитиною [5, с. 307].

Приклад 6. *Ich war ja erst dreizehn Jahre alt, und die leidenschaftliche Neugier, mit der ich Dich umspähte und belauerte, wusste im Kinde noch nicht, dass sie schon Liebe war* [6, с. 18]. – Мені ж було тільки тринадцять років, і я не знала, що жагу цікавості, яка спонукала мене чатувати на тебе й підглядати кожен твій крок, означала вже кохання [5, с. 309].

Приклад 7. *Aber ich weiß noch genau, mein Geliebter, den Tag und die Stunde, wann ich ganz und für immer an Dich verloren war* [6, с. 18]. – Я дуже добро пам'ятаю, коханий, той день і годину, коли я назавжди віддала тобі своє серце [5, с. 309].

В усіх прикладах перекладач застосовує або українські еквіваленти (приклад 5 та 6), або використовує перифраз для відтворення стійких виразів (приклад 7) тощо, але зберігає сенс речень.

Інколи в тексті оригіналу концепт "кохання" реалізується приховано.

Приклад 8. *Mein ganzes Leben will ich Dir verraten, dies Leben, das wahrhaft erst begann mit dem Tage, da ich Dich kannte* [6, с. 12]. – Я звірю тобі все своє життя, життя, що власне, почалося від того дня, коли я тебе пізнала [5, с. 305].

Не використовуючи лексеми "кохання", письменник вказує на прихильність та самопожертву жінки, дає зрозуміти читачеві, що в її серці живе любов. У тексті оригіналу це почуття виражається ще й через безмежну повагу жінки до чоловіка. Вона використовує шанобливу форму німецького особового займенника *Dir*, що, власне, було традицією в листуванні, включаючи приватне листування. Як бачимо, в українському перекладі це не було відтворено, оскільки в нашій культурі не було і немає такої традиції. Але, якщо б перекладач використав написання особового займенника *ти* в усіх його формах з великої літери, це б безперечно привернуло увагу україномовного читача й було б сприйнято ним саме як виявлення поваги з боку жінки до її коханого.

В новелі концепт "кохання" реалізовано не лише в зображенні почуттів головної героїні до романіста Р., але й у зображенні її любові до власної дитини, а також у згадках про почуття чоловіків, які бажали одружитися з цією жінкою.

Приклад 9. *Und je ähnlicher er Dir ward, desto mehr liebte ich ihn* [6, с. 49]. – І що подібніший він ставав до тебе, то дужче я його любила [5, с. 330].

Приклад 10. *Da war vor allem einer, ein älterer, verwitweter Reichsgraf, der liebte mich wie eine Tochter* [6, с. 51]. – Особливо один, літній уже вдівець, граф, любив мене як рідну дочку [5, с. 332].

Приклад 11. *Jeder, dem ich mich gab, gewann mich lieb, alle haben mir gedankt, alle an mir gehangen, alle mich geliebt – nur Du nicht, nur Du nicht, mein Geliebter!* [6, с. 50]. – Всі, кому я віддавалася, закохувалися в мене, всі були мені вдячні, всі не хотіли зі мною розлучатися, всі мене любили – тільки ти не любив, тільки ти не любив, коханий мій! [5, с. 331].

Як бачимо, в тексті оригіналу лексемами, в яких реалізується концепт "кохання", виступають спільнокореневі одиниці з коренем *-lieb-*. Натомість, В. Бобинський використовує у перекладі лексеми *любити* й *кохати* (у формах: *закохуватись*, *коханий*) для позначення різних відтінків цього концепту. Речення з прикладу 11 насичено мовними засобами вираження концепту "кохання". Аналізуючи переклад, ми бачимо, що в ньому використано повтори дієслова "любити", чого немає в оригіналі. Таким чином перекладач підсилив концепт "кохання" на лексичному рівні. Це не суперечить ані стилістиці новели, ані інтенції автора й тому не може вважатися помилкою перекладача.

Одним із символів кохання в тексті виступає букет білих троянд. Отримавши його одного разу від свого коханого, жінка назавжди пов'язала ці квіти зі своєю любов'ю. Кожного року вона дарувала їх чоловіку на його день народження, висловлюючи тим самим свої почуття. У перекладі лексема *Blumen* відтворена словниковим відповідником *квіти*.

Приклад 12. *Aber doch: es tat mir wohl, dass Du die Blumen hegstest: so war doch ein Hauch meines Wesens, ein Atem meiner Liebe um Dich* [6, с. 57]. – А все ж мені було приємно, що ти дбаєш про квіти; адже в них жила біля тебе частка моєї душі, подих мого кохання [5, с. 336].

Досліджуваний концепт тісно пов'язаний з таким почуттям як ревності, страх, страждання. Нерідко зображене в новелі кохання супроводжується, як і в реальному житті, розчаруванням та болем.

Приклад 13. *Und nun empfand ich mein Erwachsensein, empfand das Neue, Andere meines Gefühls zu Dir an dem plötzlichen Herzzucken, das mir quer die Seele zerriss, als ich eine fremde Frau so sicher Arm in Arm mit Dir hingehen sah* [6, с. 33]. – І

ось тоді я відчула, що стала доросла, відчула щось нове, якусь зміну в моєму почутті до тебе, я вгадала ту зміну з раптового **болю в серці**, що **роздер мені душу надвоє**, коли я побачила, що якась жінка так упевнено йде рука в руку з тобою [5, с. 320].

Приклад 14. *Es tat mir zu weh* [6, с. 60]. – **Біль** був занадто **пекучий** [5, с. 338].

Німецький вираз *es tut mir weh* має український еквівалент – **мені боляче**. Перекладач трохи перефразовує речення згідно контексту, додавши прикметник "**пекучий**", що підсилює емоційність. Цей прийом також можна вважати цілком виправданим, оскільки інтенцію автора збережено.

Приклад 15. *Ich habe gewartet, ich habe gewartet wie eine Verzweifelte. Aber Du hast mich nicht gerufen, keine Zeile hast Du mir geschrieben ... keine Zeile ...* [6, с. 42] – **Я чекала, чекала терпляче й розпачливо**. Але ти не покликав мене, не написав мені жодного рядка... жодного рядка... [5, с. 326].

Тут бачимо перекладацьку трансформацію на морфологічному рівні: субстантивований дієприкметник *Verzweifelte* відтворено прислівником **розпачливо**. В принципі, така трансформація жодним чином не змінює ані зміст, ані стилістику мовлення автора, і тому може вважатися припустимою.

Безмежне почуття кохання змушує інколи людину робити дурниці, як і героїню новели: все, що було пов'язане з коханим, жінка заздалегідь любить і до всього відноситься з повагою.

Приклад 16. *Ich küsste die Türklinke, die Deine Hand berührt hatte, ich stahl einen Zigarrenstummel, den Du vor dem Eintreten weggeworfen hattest, und er war mir heilig, weil Deine Lippen daran gerührt* [6, с. 22-23]. – **Я цілувала** клямку, якої торкалася твоя рука, я підбрала недокурок сигари, якого ти кинув перед дверима, і він був для мене **священний**, бо твої уста доторкалися до нього [5, с. 312].

У цьому прикладі ми бачимо, що мовні засоби, якими було в тексті оригіналу виражено концепт "кохання", відтворено словниковими еквівалентами.

Отже, роблячи висновок, слід сказати, що концепт "кохання" був повною мірою відтворений у перекладі новели українською мовою. Майже всі лексеми, за допомогою яких цей концепт реалізовано в тексті оригіналу, були перекладені еквівалентами. Це пояснюється, в першу чергу, тим, що сам концепт "кохання" належить у культурах обох мов до числа найбільш значущих, і, відповідно, лексеми, які його виражають в досліджуваних мовах, відносяться до шару споконвічної лексики. Трансформації, які були подекуди застосовані перекладачем, були спричинені насамперед розбіжностями в будові вихідної та цільової мов. У ході дослідження було виявлено й культурологічну відмінність, яка полягає в тому, що в німецькій мові концепт "кохання" реалізується насамперед через лексему "*die Liebe*" і похідні від неї, а в українській мові для цього є дві лексеми (**кохання** і **любов**), які відрізняються одна від одної семантичною сполучуваністю з іншими лексемами або вживаються в різних контекстах.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Academia, 2002. – 394 с.
2. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Т. Лузина. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1996. – 245 с.
3. Колесов В. В. О логике логоса в сфере ментальности / В. В. Колесов // Мир русского слова. – 2000. – № 2. – С. 52–59.
4. Крюкова Г. А. Концепт. Определение объема содержания понятия // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – Выпуск № 59. – С. 128–135.
5. Цвайг С. Лист незнайомої: новели: пер. з нім. / С. Цвайг. – Харків: Фоліо, 2010. – 411 с.
6. Zweig St. Brief einer Unbekannten. Die Hochzeit von Lyon. Der Amokläufer / St. Zweig – Frankfurt am Main: Fischer Bibliothek. – 1985. – 161 S.